

Στά παλίσια τοῦ ἑορτασμοῦ τῆς 25ης "αριτοῦ
Ἑθνικὴ ἐκδήλωση τοῦ Συλλόγου "Ἐἶρος Ἑντευτηρίο τοῦ
Ἀντιγονιδῶν ἀρ. I, τὴν 23ην Μαρτίου 1974

Τὸ πρόγραμμα περιλαμβάνει ποντιακὰ ἔθνια ἄσματα, τὴν παρακάτω ὁμιλία
καὶ σχετικὴ εἰσήγηση τοῦ Σ. Ποιμενίδη.

Στάθη Εὐσταθιάδη

"Ἑθνικὲς νότες τῆς Ποντιακῆς Μούσας"

Δέν ἀσχολεῖται μὲ ψυχροὺς ὑπολογισμοὺς. Δέν στοχάζεται μὲ βάση τὴν
λογικὴ ἐπεξεργασία γεγονότων καὶ ἐννοιῶν. Δέν στηρίζεται σκέψεις καὶ
συμπεράσματα σὲ ὕλικά δεδομένα καὶ δέν χρησιμοποιεῖ ποτέ μαθηματικὰ
κριτήρια. Στέκει πάνω καὶ πέρα ἀπὸ τὴν λογικὴ. Ἡ διανόηση δέν εἶναι
ὁ ἀποκλειστικὸς σύμβουλος τῆς. Λειτουργεῖ μὲ τοὺς δικούς της ὅρους:
Αἰσθάνεται, διαισθάνεται, δραματίζεται καὶ στοχάζεται μὲ τρόπο θαυμαστό:
Εἶναι ἡ μούσα.

Παλμός τῆς πρὸ εὐαίσθητης χορδῆς τῆς ψυχῆς τοῦ ἡ μούσα τοῦ λαοῦ
ὕμνει ἄλλοτε τὰ μεγαλεῖα καὶ τὴς δόξας τοῦ καὶ ἄλλοτε θρηνεῖ τὴς
ἔθνικὲς συμφορὲς τοῦ. Στὴς κρίσιμες στιγμὲς δονεῖται ἡ λαϊκὴ ψυχὴ καὶ
σαλπίζει ἡ παράδοση. Καὶ τὸ σάλπισμα γίνεται μῆνυμα, μῆνυμα, ποὺ περνάν-
τας μέσα ἀπὸ τὴ λαϊκὴ ψυχὴ δονεῖ τὴς εὐαίσθητες χορδὲς τῆς καὶ γίνε-
ται μούσα.

Γιὰ μιὰ τέτοια μούσα ὁ λόγος σήμερα. Γιὰ τὴν ποντιακὴ μούσα, ποὺ
ἤχηε ἀπὸ αἰῶνες στ' ἀκρογιάλια τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ στὴν ἐνδοχώρα.
Πέρα ἀκόμη καὶ στὸν Καύκασο, κἀνω ἀπὸ τοὺς ἀναστεναγμοὺς τοῦ Ἡρομηθεῶ
Δεσμώτη.

Χίλιες δυὸ νότες, γλυκὲς καὶ ἀπαλές, σκορπάει ἡ ποντιακὴ μούσα προσφέ-
ροντας τὴν αἰσθητικὴ ἀπόλαυση τῆς ζωῆς. Νότες γιὰ τὸ ξεφάντωμα τοῦ γλεν-
τιοῦ. Γιὰ τοῦ ἔρωτα τὴς ὀμορφῆς ἐξάρσεις. ~~Ἐπὶ καὶ~~ Νότες λυπητερές γιὰ
τοὺς καημοὺς τῆς ξενιτειᾶς καὶ τοῦ χάροντα τὴς ἀπονιῆς. Ὅμως, ἄλλες νό-
τες τῆς ποντιακῆς μούσας θὰ διαλέξωμε καὶ θ' ἀκούσωμε σήμερα, ποὺ γιορτά-
ζωμε οἱ πανέλληνες τὴν ἐπέτειο τῆς πρὸ λαμπρῆς ἔθνικῆς μας γιορτῆς

για την επανάσταση του 1821. Νότες εθνικές τούτης της μουσας.

Η ανάσταση του Γένους δεν ήρθε σαν δωρο αναπάντεχο. Την Ιερή της στιγμή την καρτερούσε από αιώνες η ελληνική ψυχή. Με την πτώση της Κωνσταντινουπόλεως, 1453, και της Τραπεζούντας 1461, η ψυχή του Έθνους παρέμεινε αδόουλαση. Η διάλυση άφορούσε τό κράτος και η ήττα την εξουσία. Τό Έθνος, συμπαγές και ένωμένο, δεν αισθάνθηκε ποτέ ήττημένο. Περνούσε μονάχα την σκληρή του δοκιμασία. Δεν έχασε ποτέ τή μνήμη του, μνήμη που την εθερμάνει κάθε ώρα και στιγμή η μουσα του.

Η ποντιακή μουσα, σε όλη τή χρονική διάρκεια της δουλείας, άντανάκλουσε μηνύματα από τό ένδοξο παρελθόν και περιείχε ρεαλιστικά προμηνύματα για τό μέλλον. Τρεις εθνικές της νότες φανερώνουν τήν θαυματουργική της λειτουργία: ύμνοι, θρήνοι, δραματισμοί.

I. - Έθνικές νότες - ύμνοι.

Ένσαρκωτά και έκφρασταί του άθάνατου εύγενούς ήρωϊκού ελληνικού πνεύματος οι Πόντιοι άκρίται. Στάθηκαν στις επάλξεις του Έθνους άκοίμητοι φρουροί επί αιώνες. Δουλεύεται άκαταπόνητοι της γης, μά και άρχιτέκτονες οικοδόμοι κάστρων.

Ακρίτας κάστρεν έχτιζεν, άκρίτας περιβόλιν
Και ^{μέγαν} φιλοπονία του κάνει παράδεισο τόν τόπο, όπου "φυτεύει όσα τή κοσμή τά δεντρά κι άμπελώνει όσα τή κοσμή τ' άμπέλια".

(Παρέμβαση χορωδίας...)

Υπερασπίζει ό άκρίτας πίστη, πατρίδα και οικογένεια. Γίνεται γέγαντας τραντέλλενας, όταν οι Λατακινοί άρπάζουν τήν καλή του. Τό μήνυμα του τό φέρνει ένα πουλί, που κελαηδεϊ μ' ανθρώπινη λαλιά... .

Η ποντιακή Ακρίτα μου ντό κάθεσαι και στέκει και περιμένεις;
στοχάζεται. Άνακ... Τό έννοικο σ' έχάλασαν και τήν καλή σ' έπαίραν

Και ήρθε τό μήνυμα τήν ώρα, που ό άκρίτας άμέριμνος "έλαμψεν σήν παραποταμέαν". Ο δουλευτής της γης αφήνει τό άλέτρι και γίνεται πολέμαρχος. Κατασυντρίβει τους έχθρούς, άπελευθερώνει τήν γυναίκα του και γυρίζει στο κάστρο του θριαμβευτής.

την στο... (Παρέμβαση χορωδίας...)

Γιὰ τὸν ἄγνωστο στρατιώτη ὅλοι οἱ λαοὶ ἔχουν στήσει μνημεῖα. Τὸ ἔθνος ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνη του πρὸς τὸν ἄγνωστο καὶ ἀνώδυμο πολεμιστὴ, ποὺ καθάγιασε μὲ τὸ αἷμα του τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος του. Ὁ πολεμιστὴς, ποὺ ὁ τάφος του δὲν ἔχει στυρὸ φωνάζει μέσα στὴν ἐρημιὰ του...

Μένα σταυρὸν ἔκτε θά εὕρῃς σ' ἐρημον τὸ ταφὸπο μ'
ἐρώτα τ' ἀγροχόρταρα, νά δεικνε σε τὸν τόπον

Πρὸς αὐτὸν τὸν ἄγνωστο πολέμαρχο ἡ ποντιακὴ μοῦσα προσφέρει ἐθνικὴ νύκτα συγκλονιστικὴ, ὕμνο μοναδικὸ γιὰ τὴν ἀξιολογίαν καὶ τὴν λεβεντιὰ του.

Σὴν θάλασσαν κολυμπετῆς σ' ὀμάλια πεχλιβάνος

Ὅμοις, τώρα νεκρὸς, βροῦ στὰ δρυεα. Μονάχα ἕνας σταυραετὸς ὑπερήφανος ἔρμῃ ἀνέθαντα καὶ ἀρπάζει τὰ τιμημένα χέρια τοῦ παλληκαριοῦ "παλληκαρὶ βραχιόνιας", γιὰ νὰ φερουγίση πρὸς τοὺς οὐρανίους αἰθέρες. Ἀνυψώνει ἕως ἐκεῖ τὴν δόξα καὶ ~~ἐπισημαίνει~~ τοῦ εὐγενοῦς ἀγωνιστῆ. Τὸ ἄσμα δὲν εἶναι μοιρολόγι. εἶναι ὕμνος πρὸς τὸ τραγικὸ μεγαλεῖο τοῦ ἥρωα. Πορεύεται πρὸς τοὺς οὐρανούς ἢ δόξα διθυραμβικὰ...

(Παρέμβαση χορευτῶν...)

Μὲ τέτοιες ἐθνικὰς ψυχολογικὰς προϋποθέσεις ἔμπαινε τὸ ἔθνος στὴν περίοδο τῆς δουλείας. Γι' αὐτὸ παρέμεινε ἀλύγιστο. Ἐθνικὰς νύκτες σὺν κινεῖται, ποὺ ἐκδοῦμε προηγουμένως, κρατοῦσαν πάντα ζωηρὴ τὴν μνήμη γιὰ τὴν δόξα καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ παρελθόντος.

2.- Ἐθνικὰς νύκτες - θρηνοί.

Ἡ ἄρα τῆς πτώσεως ἦταν τραγικὴ. Μεγάλῃ ἡ ἐθνικὴ συμφορὰ. Τὸ ἔνδοξο ἀκρόστρο τὸ "παλιοθεμελιωμένον" σφριόστηκε. Πάει ἡ Κωνσταντινούπολη, πάει καὶ ἡ Τραπεζοῦντα.

Ἡ ποντιακὴ μοῦσα θρηνεῖ τὴν συμφορὰ. Ὅμοις, μέσα στὸν θρηνο τῆς στοχάζεται. Ἀναπολεῖ τὸ παρελθόν, ἐλέγχει τὸ παρὸν, κάνει σωστὰ τὸν ἀποβλεπτικὸ καὶ βρίσκει τὰ εἴτια.

Τὴν Πέλιον δυνεὶ ὀρίζεν ὁ "Ἕλλην Κωνσταντινῶν

εἶλεν πορτύρους δειλοπούς κι' ἀφέντους φοβεταίάρους

Οἱ νύκτες τῆς μοῦσας στὸ σημεῖον αὐτὸ εἶναι καυστικὰς. Καυτηριάζουν τὴν στάση τῶν οἰκονομικῶν παραγόντων τῆς ἐποχῆς "τῶν δυνατῶν" καὶ τῶν

άλλων παραγόντων, οι όποιοι έμειναν άδιάφοροι. Τους καταδικάζει ή ποντιακή μοϋσα σκληρότατα.

Άτοιν 'κι έκριναν δίκαια κι' έδωκαν τά κλειδιά

Ό έγκαταλελειμένος αυτοκράτορας πολεμᾶ χωρίς έλπίδα και νογᾶ ^{βαθεί} μέσ' τήν φυχή του ν' αϋξαινη ή δύναμή του στην άκρα άπελπισία, καθώς φάλλει ή μοϋσα του Καζαντζάκη γι' αυτόν.

Η κριτική και ό έλεγχος είναι διάχυτη στα πλαίσια του θρηῆνου. Οι άνομιες του γένους ήταν πολλές και διάφορες. Ίδιως τῶν υπευθύνων παραγόντων. Ό θεός απέφασισε νά τιμηθήσῃ τους άνομήσαντας. θέλημα Θεού ή πόλις νά τουριέψη.

Άπ' ούρανοϋ κλειδόν έρθεν σ' Άγια-Σοφιᾶς τήν κόρταν
Σέ άλλους στίχους ό συνδυασμός θρηῆνου και στοχαστικοϋ έλέγχου είναι καταπληκτικός.

Κάστρα γιρεμισμένα. Χιλιάδες οι νεκροί. Άπέραντη ή συμφορά. Ένα πουλί γυροφέρνει πετώντας πάνω από τά έρείπια και τά χαλάσματα. Στο τέλος "έπῆεν και έκιδνεφεν σ' άγια-Σοφιᾶς τήν πόρταν".

Εδ' έναν τῶ φτερούλν' άθε σῶ αίμαν βουτεμένον
και σ' άλλο τῶ φτερούλν' άθε χαρτίν βαστᾶ γραμμένον
άτῶ κανείς 'κι άναγνώθ', κανείς 'κι ξέρ'ντῶ λέει
μηδέ κι' ό πατριάρχης μου μέ ὅλους τους παπάδες
Κι' έναν παιδίν καλόν παιδίν ^{έρχεται} ~~αίματι~~ κι' άναγνώθει
Ν' άγγί έμάς και βᾶν έμάς οι Τουρμ' τήν Πόλ' έπαίραν

Μονάχα μία άγνή και άδολη παιδική φυχή, φυχή αναμάρτητη, θά μπορούσε νά διαβάση τήν θεία γραφή, τῶ ούράνιο μήνυμα για τήν υποδούλωση του γένους. Θρηῆνοι για τήν συμφορά και υπαινιγμοί για τήν υπαιτιότητα ὄλων. Ό θρηῆνος έχει αίσιοδοξη κατόληξη. Μη κλαίς μη κλαίς "Αη-Γιάννε μου και μη δερνοκοπῶσαι. Η Ρωμανία άν πέρασεν άνθει και φέρει κι' άλλο.

(Παρέμβαση χορωδίας...)

3.- Έθνικές νότες - δραματισμοί.

Οι δόξες και τά μεγαλειᾶ βιώματα μέσα στην φυχή. θά σταθοϋν φωτεινοί δῆγοι στην πορεία του υπόδουλου γένους. Η πίστη του λαού κατά

τήν τραγική ώρα τῆς συμφορᾶς εἶναι ὅτι ναί μεν ὁ θεὸς ἐτιμώρησε τὸ γένος
 γιὰ τὰ ἀνομήματά του, ὅμως θὰ σημάνη καί ἡ ώρα τῆς ἀναστάσεώς του κάποτε.
 Ἡ ποντιακὴ μούσα τὸ ψυχικὸ τοῦτο μεγαλεῖο τοῦ ἔθνους, ποὺ δραματίζεται
 τὴν ἀνάστασή του τὴν ώρα τῆς καταδουρῆς πᾶσεώς του, τὸ προβάλλει μὲ τρό-
 πο θαυμαστό. Καί δέν εἶναι ὁ δραματισμὸς τῆς ἀναστάσεως ἀπόρροια συναισθη-
 ματισμῶν. Εἶναι στοχασμὸς ρεαλιστικὸς, ὅπως θὰ δοῦμε.

Ξαναγυρίζομε στὸ στίχο....

Ἄπ' οὐρανοῦ κλειδὸν ἔρθεν σ' ἅγια-Σοφιάς τὴν πόρταν

Ἡ πόρτα τῆς ἅγια-Σοφιάς, ἡ μεγάλη πύλη τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐκλείσει μὲ
 τὸ χέρι τοῦ θεοῦ καί....

Χρόνια ἔρθαν κι' ἐπέρασαν, καιροὶ ἔρθαν κι' ἐδέβαν,
 κι' ἐχάσαν τ' ἀνοιγάρν' ἄθε κι' ἐπέμνεν κλειδωμένον.

Ἀλλὰ ἡ ρωμιοσύνη καί πάλι θὰ δοξαστῆ "ἀνθεῖ καί φέρει κι' ἄλλο". Κι' ἐν
 ἐκλείσει ἡ πόρτα τῆς ἅγια-Σοφιάς, αὐτὴ θ' ἀνοίξη καί πάλι, θ' ἀνοίξη ἡ μεγάλη
 λεωφόρος τῆς ἐλευθερίας τοῦ σιλαβωμένου γένους. Ἀλλὰ πῶς θ' ἀνοίξη ἡ με-
 γάλῃ πύλῃ τοῦ ἑλληνισμοῦ;... Ποιὸς θὰ ξεκλειδώσῃ τὴν πόρτα τῆς ἅγια-Σο-
 φιάς, ποὺ " ἐπέμνεν κλειδωμένον ";

Θέλ' ἀπ' οὐρανοῦ μάστραν καί ἀσὴν γῆν ἐργάτεν.

Δ. 4. Σὴν Ἀθηνᾶ καί χεῖρα κίνει. Ὁ θεὸς, ὁ ἄλλοτε τιμωρὸς, τῶρα " μάστορας "
 γιὰ τὸ ἀνοιγμα τῆς πόρτας, ἀρχιτέκτων τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους
 σὲ συνεργασία ὅμως μὲ τὸν ἑλληνα ἐπαναστάτη " ἀσὴν γῆν ἐργάτεν ".

Ἦταν μήνυμα τῆς ποντιακῆς μούσας πρὶν ἀπὸ αἰῶνες. Στις 21 Ἀπρι-
 λίου 1820 στὴν Ὀδυσσὸ δικάζονεται. Στὸν πόντιο τὴν ἀπωτάτη ἔστω καταγω-
 γή, Ἀλέξανδρο Ὑψηλάντη, ἀναθέτοντας τὴν ἀρχηγία τοῦ ἀγῶνος ἡ Φιλικὴ Ἐ-
 ταρεία λέει....

" Ὁ θεὸς, πρίγκηψ, σᾶς καλεῖ νὰ ὀδηγήσητε τὸ Νέον Ἰσραὴλ εἰς
 τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας "

Ὁ θεὸς καλεῖ καί ἕνας τραντέλλενας ἀποδέχεται τὴν ἐντολήν.

Στέρεο ψυχολογικὸ βᾶθος οἱ ὕμνοι τῆς ποντιακῆς μούσας. Μὲ στοχασμὸ οἱ
 ἄθρηνοί της. Ρεαλιστικοὶ οἱ δραματισμοὶ της. Ἐθνικὲς νότες ἀλάθητες.